

ESENBOĞA HAVALİMANI TRANSİT GEÇİŞ MERKEZİ TAKİP ZİYARETİ RAPORU

Rapor No:

2023/43

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulunun 05/10/2023 tarih ve 2023/783 sayılı kararıyla oy birliği ile kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iii
I. GİRİŞ.....	1
II. TESPİT, GÖZLEM VE GÖRÜŞMELER.....	3
III. TAVSİYELER.....	8
A. Önceki Ziyarete Verilen Tavsiyelerin Takibi Bağlamında Tespit ve Gözlemler.....	8
B. Terminal İşletmecisine (TAV Esenboğa Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş. Genel Müdürlüğü) Yönelik Tavsiyeler.....	9
C. Merkez İdaresine Yönelik Tavsiyeler.....	11
D. Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğüne Yönelik Tavsiyeler.....	11

KISALTMALAR

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIÖK	: Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CCTV	: Closed Circuit Television - Kapalı Devre Televizyon Sistemi
m²	: Metrekare
OPCAT	: İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol
para.	: Paragraf
TIHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
UÖM	: Ulusal Önleme Mekanizması
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

I. GİRİŞ

1. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TIHEK); 20/4/2016 tarihli 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek üzere kurulmuştur.

2. Türkiye, 14/9/2005 tarihinde İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol'ü (OPCAT) imzalamıştır. 2011 yılında onaylanarak yürürlüğe giren ve Türkiye açısından bağlayıcılık kazanan OPCAT'in 1'inci maddesine göre Protokolün amacı: *“Bağımsız uluslararası ve ulusal organların, işkence ve diğer zalimane, gayriinsanî veya küçültücü muamele veya cezayı önlemek için, kişilerin özgürlüklerinden mahrum bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretlerde bulunacağı bir sistem kurmaktır.”*

3. 6701 sayılı Kanun'un 9/1-ı hükmü uyarınca OPCAT hükümleri çerçevesinde ulusal önleme mekanizması (UÖM) olarak görev yapmak Kurumun görevleri arasında yer almaktadır. Kanun'un 2'nci maddesinin birinci fıkrasının (k) bendine göre UÖM: *“İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol hükümleri çerçevesinde kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapmak üzere oluşturulan sistemi”* ifade etmektedir.

4. Kişilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı yerlerden birisi olan transit geçiş merkezleri dayanağını 11/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndan (YUKK) almaktadır. YUKK'un 7'nci maddesine göre; *“(1) Aşağıdaki yabancılar, kabul edilemeyen yolcu kapsamına alınır ve Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyerek geri çevrilir: a) Pasaportu, pasaport yerine geçen belgesi, vizesi veya ikamet ya da çalışma izni olmayanlar ile bu belgeleri veya izinleri hileli yollarla edindiği veya sahte olduğu anlaşılanlar, b) Vize, vize muafiyeti veya ikamet izin süresinin bitiminden itibaren en az altmış gün süreli pasaport veya pasaport yerine geçen belgesi olmayanlar, c) 15 inci maddenin ikinci fıkrası saklı kalmak kaydıyla, vize muafiyeti kapsamında olsalar dahi, 15 inci maddenin birinci fıkrasında sayılan yabancılar. (2) Bu maddeyle ilgili olarak yapılan işlemler, geri çevrilen yabancılara tebliğ edilir. Tebligatta, yabancıların karara karşı itiraz haklarını etkin şekilde nasıl kullanabilecekleri ve bu süreçteki diğer yasal hak ve yükümlülükleri de yer alır.*

(3) *Bu madde kapsamındaki yabancılar, işlemleri sonuçlanıncaya kadar sınır kapılarında kendileri için belirlenen alanlarda bekletilir.”*

5. 6701 sayılı Kanun’un 9/1-j bendinde, Kurumun özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek görevi ve yetkisini haiz olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda havalimanlarında kabul edilemeyen yolcuların¹ tutulduğu transit geçiş merkezlerine ziyaret düzenlemek TIHEK’in görev ve yetki alanı kapsamındadır.

6. Anılan görevin icrası kapsamında, 16/12/2022 tarihinde Esenboğa Havalimanı Transit Geçiş Merkezine² **habersiz bir takip** ziyareti gerçekleştirilmiştir. Ziyaret Heyetinde Başkan Yardımcısı ..., Ulusal Önleme Mekanizması Birimi Koordinatörü ..., İnsan Hakları ve Eşitlik Uzman Yardımcıları ve Sosyal Hizmet Uzmanı ... yer almıştır.

7. Ziyaret, Hudut Mülki İdare Amiri ve Vali Yardımcısı ... ile yapılan ön görüşmeyle başlamıştır. Görüşmede, TIHEK’in UÖM kapsamındaki görev ve yetkileri, ziyaretin amacı ve yöntemi hakkında bilgilendirme yapılmış, İdareden Merkezin işleyişi, mevcut durumu, personel ve kabul edilemeyen³ yolcular hakkında genel bilgiler alınmıştır. Görüşmenin ardından kabul edilemeyen yolcuların, Merkezde tutulma süreleri boyunca kaldıkları kadın ve erkek yolcu bekleme odaları yerinde incelenmiş, görevli personelle görüşülerek ilgili kayıt ve dosyalar kontrol edilmiştir. Ziyaret sırasında Merkezde tutulmakta olan kabul edilemeyen üç yolcu olduğu görülmüş, yolculara TIHEK ve UÖM görevi hakkında genel bilgiler verilerek ziyaretin amacı, kapsamı, kişisel verilerin gizliliğinin korunacağı ve ziyaret neticesinde bir rapor hazırlanacağı açıklanarak görevli personel bulunmaksızın özel görüşme yapılmak istenmiştir. Yolculardan ikisi ile görüşme gerçekleştirilmiş ancak diğer yolcunun kabul etmemesi üzerine kendisi ile görüşme gerçekleştirilmemiştir.

8. Bu rapor, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulunun 18/1/2022 tarihli ve 2022/43 sayılı Kurul kararı ile Başkanlık Makamınının 15/12/2022 tarihli ve 17038 sayılı oluruna istinaden Esenboğa Havalimanı Transit Geçiş Merkezine 16/12/2022 tarihinde gerçekleştirilen

¹ YUKK’un 3’ncü maddesinin (y) bendine göre: “Kabul edilemeyen yolcu: Ülkeye giriş yapabilmek veya ülkeden transit geçebilmek için sınır kapılarına gelen ancak mevzuatta aranan koşulları taşımadığından ülkeye girişine veya ülkeden transit geçişine izin verilmeyen kişiyi ifade eder.” Hava Yolu Taşıyıcılarının Yükümlülüklerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’in 4’üncü maddesinin birinci fıkrasının (c) bendine göre: “Kabul edilmeyen yolcu; ülkeye giriş yapabilmek veya ülkeden transit geçebilmek için sınır kapılarına gelen ancak mevzuatta aranan koşulları taşımadığından ülkeye girişine ya da ülkeden transit geçişine izin verilmeyen kişiyi ifade eder.” YUKK söz konusu yolculara ilişkin özel düzenlemelere yer veren kanun olduğundan bu raporda YUKK’ta yer alan “kabul edilemeyen yolcu” ifadesi tercih edilmiştir.

² Bundan sonra kısaca Merkez olarak ifade edilecektir.

³ Bkz. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi AİÖK Standartları, CPT/Inf(97)10, para. 25.

ziyaret neticesinde edinilen tespit, gözlem ve şikâyetlerin ulusal ve uluslararası normlar bağlamında değerlendirilmesini ihtiva etmektedir.

II. TESPİT, GÖZLEM VE GÖRÜŞMELER

9. Esenboğa Havalimanı Mülki İdare Amirliğine⁴ bağlı olan Merkez, Esenboğa Havalimanı Dış Hatlar Terminalinde 13/10/2006 tarihinden bu yana faaliyet göstermektedir. Merkezin gerekli prosedürlerin tamamlanmasının ardından Göç İdaresi Başkanlığına bağlanacağı belirtilmiştir.

10. Havalimanında bulunan Pasaport Kontrol Noktalarında; ülkeye kabul edilmeme nedenlerinden herhangi birinin tespit edilmesi halinde uçuş şirketinin yer hizmetleri görevlilerine bilgi verilip Kabul Edilemeyen Yolcu Formu ve Bilgi Formu düzenlenerek bir nüshası yolcuya verilmektedir. Yolcunun taşıyıcı hava yolu firması belirlenerek dönüş uçağı var ise ilgili firma tarafından biletin temin edilip yolcu kabul edilemeyen yolcu bekleme salonuna⁵ alınmadan yer hizmetlerine teslim edilerek geri gönderilmektedir. Aynı gün içerisinde dönüş uçağı bulunmaması halinde yolcu, bekleme salonuna alınmaktadır. Burada ülkeye neden kabul edilemeyeceğı ile bu süreçteki diğer yasal hak ve yükümlülükleri kendisine tebliğ edildikten sonra işlemleri tamamlanan kabul edilemeyen yolcunun üst ve eşya araması yapılarak tutanak altına alınmaktadır. Arama işlemi, yabancıнын cinsiyeti dikkate alınarak kadın ya da erkek güvenlik görevlilerince yapılmaktadır.

11. İlgili mevzuata⁶ göre kabul edilemeyen yolcuların geri götürülmesinden taşıyıcı havayolu firması sorumludur. Bu kapsamda, ilgili yolcuların bilgileri taşıyıcı havayolu firmasına bildirilmekte ve dönüş planlaması firma tarafından yapılmaktadır. Bu süre zarfında yolcu, uluslararası bir bölge niteliğinde olan Transit Geçiş Merkezine alınarak buradaki bekleme salonunda tutulmaktadır.

12. Bekleme salonunda bir mülakat odası, kadın ve erkek yolcular için ayrı birer bekleme odası ile mutfak yer almaktadır. Erkek bekleme odasının büyüklüğü 34,43 metrekare (m²), kadın bekleme odasının büyüklüğü 38,16 m²'dir. Öte yandan Kurumumuza Mülki İdare Amirliği tarafından gönderilen yazıda 2022 yılı içerisinde 415 yolcunun Türkiye'ye girişine

⁴ Mülki İdare Amirliği olarak anılacaktır.

⁵ Bekleme salonu olarak anılacaktır.

⁶ Hava Yolu Taşıyıcılarının Yükümlülüklerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesinin ikinci fıkrasının (b) bendi: "Taşıyıcılar, kabul edilmeyen yolcuların geri götürülmesinden, gönderilene kadar beslenme, konaklama ve sağlık giderlerinin karşılanmasından sorumludur."

izin verilmediği belirtilmiştir.⁷ Ayrıca, ziyaret esnasında Mülki İdare Amirliği personeli tarafından yolcu sayısında yoğunluk yaşanmaması adına işlemlerin hızlıca tamamlanarak kabul edilemeyen yolcuların genellikle geldiği ülkeye veya yolcunun rızası doğrultusunda kabul edilebileceği üçüncü bir ülkeye⁸ geri gönderildiği ifade edilmiştir. Ancak, kabul edilemeyen yolcuların sayısında yıl içerisinde zaman zaman ciddi yoğunlukların yaşanması ve bekleme odalarının büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda bekleme salonunun yeterli fiziksel imkâna sahip olmadığı değerlendirilmektedir.

13. Odalar incelendiğinde; oda içerisinde ayrılmış bir bölümde bir adet lavabo, bir tuvalet ve bir banyonun bulunduğu, geri kalan alanda ise iki adet kanepeler, bir adet yuvarlak masa etrafında iki adet sandalye, kanepelerin üzerinde yastık bulunduğu ayrıca eşya koymak için bir adet küçük raflı dolabın olduğu görülmüştür.

14. Mülki İdare Amirliği personeli tarafında Transit Geçiş Merkezine kabul işlemleri tamamlanan her yolcuya, mevsim şartlarına uygun olarak temiz battaniye, nevresim, yastık vb. malzemelerin verildiği, kabul edilemeyen yolcu Merkezden çıkış yaptıktan sonra çarşaf ve nevresimlerin değiştirilerek yıkamaya gönderildiği bilgisi verilmiştir. Bununla birlikte ziyaret esnasında odalarda bulunan yatak ve yastıkların yeterince temiz olmadığı, kanepelerin kirli ve lekeli olduğu gözlemlenmiş olup ayrıca yolcular ile yapılan özel görüşmede de temiz havluya, nevresime ve battaniyeye erişemedikleri şikâyeti alınmıştır.

15. Ziyaret sürecinde Heyete eşlik eden Mülki İdare Amirliği personeli tarafından bekleme salonunda yer alan oda ve koridorların bakım ve temizliğinden TAV Esenboğa Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş. Genel Müdürlüğünün sorumlu olduğu, görevli personel tarafından temizliğin günlük olarak yapıldığı ifade edilmiştir. Ancak ziyaret esnasında odaların ve banyoların temiz olmadığı, banyoda hijyen malzemelerinin (şampuan, sabun, deterjan vb.) mevcut olmadığı görülmüş, yolcularla yapılan görüşmede de odaların temizliğinin düzenli yapılmadığı ifade edilmiştir.

16. Bekleme salonunda ısınma ve havalandırma, merkezi havalandırma sistemi ile sağlanmaktadır. Isınma ve havalandırma sisteminin kalan yolcunun talebine göre personel tarafından ayarlanabilir olduğu görülmüştür.

⁷ Esenboğa Havalimanı Mülki İdare Amirliğinin 02/01/2023 tarihli ve E44024908804.01489 sayılı yazısı.

⁸ Hava Yolu Taşıyıcılarının Yükümlülüklerine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 5'inci maddesinin ikinci fıkrasının (a) bendi: "Yolcuyu getiren taşıyıcı, yolcunun geldiği ülkeye veya yolcunun rızası doğrultusunda kabul edilebileceği üçüncü bir ülkeye gönderilmesiyle ilgili işlemleri derhal başlatır ve en geç üç gün içinde sonuçlandırır."

17. Aydınlatma, floresan lamba panelleriyle sağlanmaktadır. Bekleme salonunda odalarda ve koridorda pencere bulunmadığı, bu sebeple doğal ışık almadığı, yalnızca yapay aydınlatmanın olduğu gözlemlenmiştir.

18. Merkezde tutulmakta olan yolcular, bekleme salonunun transit alan içerisinde bulunması nedeniyle havalimanı içerisinde serbestçe dolaşma imkânına sahip değildir. Yolcular, talep etmeleri halinde bir güvenlik görevlisi ya da polis gözetiminde bekleme salonunda bulunan koridora çıkabildiklerini ifade etmişlerdir. Ancak bu koridorun da gün ışığı almadığı gözlemlenmiştir.

19. Odalarda bulunan banyoda engelli bireylerin kullanımına uygun, tutunma barı ve acil çağrı butonu yer almamaktadır. Merkezde sıcak su ihtiyacı termosifon ile karşılanmaktadır.

20. Bekleme salonunda bulunan yolcuların yemek ve içme suyu ihtiyacı, yolcuyu Türkiye'ye getiren havayolu firması tarafından ücretsiz olarak karşılanmaktadır. Yolculara günde üç öğün yemek ve sınırsız içme suyu verildiği, özel beslenme ihtiyacı olan yolcular için ihtiyaca uygun yemeklerin sağlanmakta olduğu, yolcuların kantin veya markete erişim olanağının bulunmadığı ancak herhangi bir ihtiyaçları olduğunda taşıyıcı havayolu firmasınınca ihtiyaçlarının ücretsiz olarak karşılandığı bilgisi edinilmiştir. Kabul edilemeyen yolcularla yapılan görüşmelerde yemek ihtiyacının karşılanması hususunda bir sorun yaşanmadığı ifade edilmiştir. Ziyaret heyetimizce de yemeklerinin üç öğün düzenli olarak verildiği gözlemlenmiştir.

21. Acil tıbbî müdahale gereken durumlarda bekleme salonunda bulunan yolcuya ilk müdahale Havalimanı içinde yer alan Portklinik doktoru tarafından yapılmakta olup yolcunun hastaneye götürülmesi gerektiği takdirde tedavisi yapılmak üzere polis memuru eşliğinde hastaneye sevki sağlanmaktadır. Yolcuların kullanmaları gereken ilaçlar doktor talimatına göre güvenlik görevlisi nezaretinde verilmektedir.

22. Yolcuların bagajları bekleme salonunun koridorunda tutulmakta olup güvenlik sebebiyle yolcuların yanına verilmemektedir. Güvenlik personeli, yolcuların bagajlarından herhangi bir eşyaya ihtiyaçları olması halinde kendilerinin yolculara eşlik ettiğini ifade etmiştir. Yolcular da yapılan görüşmede güvenlik personeli gözetiminde eşyalarını bagajlarından alabildiklerini belirtmiştir.

23. Kabul edilemeyen yolcuların, bekleme salonunda buldukları süre boyunca cep telefonu, bilgisayar, tablet gibi elektronik cihazlarını yanlarında bulundurulabildikleri, bu cihazlar aracılığıyla internete erişim sağlayabildikleri belirtilmiştir. Görüşme gerçekleştirilen yolcularla da bu durum teyit edilmiş ve elektronik eşyalarını kullanabildikleri görülmüştür.

24. 2022 yılı başından ziyaret tarihi olan 16/12/2022'ye kadar olan yaklaşık on iki aylık süre içinde, Merkezde 54 farklı uyruktan 415 yolcunun kabul edilemeyen yolcu olduğu tespit edilerek işlem yapılmıştır. Bu yolculardan 153'ü kadın, 262'si erkektir.

25. Kurumumuza Mülki İdare Amirliği tarafından gönderilen yazıda 2022 yılı içerisinde ülkeye girişine izin verilmeyen kabul edilemeyen yolcular arasında 0-10 yaş arasında 24 çocuğun; 11-17 yaş arasında 18 çocuğun bulunduğu belirtilmiştir.⁹ Bununla birlikte yolcular için ayrılan odalarda bebek alt değiştirme ve bebek emzirme alanının bulunmadığı, çocuklar için oyun alanının tahsis edilmediği ve oyuncak temin edilmediği gözlemlenmiştir. 2022 yılı verileri ile birlikte Esenboğa Havalimanı'nın Ankara ilinde bulunan tek havalimanı olması ve transit geçiş alanı olarak yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda yolcular için ayrılan odalarda bebek alt değiştirme ve bebek emzirme alanının ayrılması, çocuklar ve bebekler için oyuncak temini ile bekleme salonunda belirli bir bölümün oyun alanı olarak tahsis edilmesinin gerekli olduğu değerlendirilmiştir.¹⁰

26. Ziyaret Heyeti tarafından bekleme salonunda bulunan Afgan kökenli evli çift ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Türkiye'ye 20/7/2022 tarihinde giriş yaptıkları bu tarihten itibaren kabul edilemeyen yolcu olarak transit geçiş alanında bekledikleri, yolcu yoğunluğu olmayan günlerde aynı odada kaldıkları fakat yolcu sayısı artması durumunda kadınlar ve erkeklerin ayrı odada tutuldukları, buldukları odada kamera olduğundan sürekli kamera ile izlendiklerinden rahatsız oldukları, 20/7/2022 tarihinden itibaren gün ışığına çıkamadıkları, sadece bekleme salonunun koridorunda yürüyebildikleri, avukatları ile sınırlı iletişim imkanlarının bulunduğu, ücretsiz internet erişiminin mümkün olmadığı, kendi telefonları ile internete erişimin mümkün olabildiği, buldukları odanın düzenli bir biçimde temizlenmediği bu sebeple kağıt havlularla odayı temizlemek mecburiyetinde kaldıkları, banyo ve tuvaletin periyodik olarak temizlenmediği ve hijyen malzemelerine erişimlerinin olmadığı, kıyafetlerini kendi imkanları ile banyoda yıkayıp odada kurutmaya mecburiyetinde kaldıkları ifade edilmiştir.

27. İncelenen kayıtlarda; Türkiye'ye kabul edilmeme nedeni, geri dönüş süreci ve geri dönene kadar kişilerin bekleme salonunda tutulacağına ilişkin bilgilerin ilgili yolcuya kabul

⁹ Esenboğa Havalimanı Mülki İdare Amirliğinin 02/01/2023 tarihli ve E44024908804.01489 sayılı yazısı.

¹⁰ AİÖK'nin "İyi tasarlanmış bir çocuk gözaltı merkezinde, özgürlüğünden mahrum edilen gençler için olumlu ve kişiye özel gözaltı şartları sağlanır. Çocukların uyuma ve yaşama bölümleri yeterli büyüklükte, iyi aydınlatılmış ve havalandırılmış olmanın yanı sıra, yeterli mobilyaya sahip, iyi dekore edilmiş ve yeterli görsel uyarılara sahip olmalıdır. Aksi yönde ciddi güvenlik nedenleri yoksa çocukların makul sayıda kişisel eşyayı yanlarında bulundurulmasına izin verilmelidir." Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi AİÖK Standartları, CPT/Inf(99)12, para. 29.

edilemeyen yolcu formu ile tebliğ edildiği, yabancıların bu konuda bilgilendirildiğine dair formu imzalamış olduğu görülmüştür. Formlar Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dildedir.

28. Bekleme salonu girişinde bulunan Göç İdaresi Başkanlığı Ofisinde yabancı yolcuları bilgilendirici broşür ve tanıtıcı ilan panosu bulunduğu görülmüştür. Heyet tarafından Göç İdaresi Başkanlığı Ofisinde görev yapan personel ile de görüşme gerçekleştirilmiş, yapılan görüşmede ilgili personel tarafından yolcularla haklarına ilişkin bilgi veren görüşmeler yapıldığı bilgisi edinilmiştir.

29. Bekleme salonunda koridor ve yolcular için ayrılan odaları gören toplam üç adet güvenlik kamerası bulunmaktadır. Havalimanı Emniyet Şube Müdürlüğü personeline kamera görüntüleri Kapalı Devre Televizyon Sistemi (CCTV) Odasından 24 saat takip edilmektedir. Yapılan incelemede, koridor ve salonların 24 saat kayıt altına alındığı, kayıtların sistemde geriye dönük olarak 30 gün süreyle saklandığı, elektrik kesintilerine karşı kesintisiz güç kaynağı bulunduğu görülmüştür. Ayrıca farklı tarihlere ait geçmişe dönük güvenlik kamerası kayıtları incelenmiş, işkence ve kötü muameleyle dair herhangi bir davranışa rastlanmamıştır.

30. Transit geçiş alanında 12/36 çalışma sistemine göre üç grup halinde mesai yapılmakta olup, bu gruplarda Emniyet Şube Müdürlüğü Kabul Edilemeyen Yolcular ve Sınırdışı İşlemleri Büro Amirliğinde görevli üç polis memuru sorumlu olarak, TAV Esenboğa Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş. Genel Müdürlüğünden üç özel güvenlik personeli ile birlikte görev yapmaktadır.¹¹

31. Kurumumuza Mülki İdare Amirliği tarafından gönderilen yazıda Transit Geçiş Alanı personeline 2022 yılı içerisinde T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisinin uzaktan Eğitim Kapısı uygulaması üzerinden insan hakları konusundaki eğitim videosunun izletildiği belirtilmiştir.¹² Bununla birlikte personele hassas gruplara mensup bireylerle iletişim ve yaklaşım ile işkence ve kötü muamele yasağına yönelik bir eğitim verilmediği görülmektedir.

¹¹ Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığına bağlı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan Terminal İşletmeciliği Uygulama Esasları Talimatı'nın 25'inci maddesi: "(1)Sınır dışı edilen yolcular ve kabul edilemez yolcularla ilgili işlemler Havalimanı Emniyet Şube Müdürlüğü tarafından yapılır. Yolcular havayolu şirketleri ya da anlaşmalı oldukları yer hizmet kuruluşları tarafından takip edilir. Terminal işletmecisi, bu tür yolcular için gerekli malzemeler (yatak, battaniye vb.) ile donatılmış ıslak hacmi olan yeterli mekân temin eder. (2) Söz konusu yolcuların belirlenen mekânlarda beklemeleri sırasında yeme-içme ihtiyaçları ilgili havayolu ve/veya terminal işletmecisi tarafından aralarındaki anlaşmaya bağlı olarak, haberleşme ihtiyacı ise terminal işletmecisi tarafından karşılanır. Terminalde bekleme süresi boyunca bu yolculara terminal güvenlik görevlileri refakat eder."

¹² Esenboğa Havalimanı Mülki İdare Amirliğinin 02/01/2023 tarihli ve E44024908804.01489 sayılı yazısı.

III. TAVSİYELER

A. Önceki Ziyarete Verilen Tavsiyelerin Takibi Bağlamında Tespit ve Gözlemler

32. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından, 15/05/2019 tarihinde Esenboğa Havalimanı Transit Geçiş Merkezine habersiz bir ziyaret düzenlenmiştir.¹³ Ziyarete ilişkin gözlem ve tavsiyeler 2019/13 sayılı rapor ile kamuoyuna duyurulmuştur.¹⁴ Merkeze daha önce verilen tavsiyelerin yerine getirilmesine ilişkin tespitler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

TAVSİYELER	TAVSİYE VERİLEN KURUM VE YERİNE GETİRİLME	AÇIKLAMA
Terminal İşletmeciliği Uygulama Esasları Talimatı'nın 29'uncu maddesi uyarınca transit alanlarda yapılan incelemeler ve yolculardan edinilen bilgilendirmeler ışığında bekleme bürosunda bulunan ve aynı zamanda yatak olarak kullanılan kanepelerin ve sandalyelerin periyodik olarak temizliklerinin yapılması ve hijyenik hale getirilmesi,	Terminal İşletmecisine	Yolcular için ayrılan odalarda yapılan izlemede yatak için ayrılan kanepelerin kirli ve lekeli olduğu odanın zeminin temiz olmadığı görülmüş yolcular ile yapılan görüşmede de kendi imkânları ile temizlik yapma mecburiyetinde kaldıkları ve periyodik olarak temizliğin yapılmadığı ifade edilmiştir.
	Yerine Getirilmedi	
Uzun süreli tutulan yolcuların kullandıkları battaniye, nevresim ve yastık gibi eşyaların periyodik olarak temizliklerinin yapılması ve eşyaların hijyenik hale getirilmesi,	Terminal İşletmecisine	Uzun süre tutulan yolcular ile yapılan görüşmede nevresim, battaniye ve yastıkların düzenli olarak değiştirilmediği ifade edilmiş ayrıca yapılan izleme faaliyetinde odada bulunan nevresim ve yastığın temiz olmadığı görülmüştür.
	Yerine Getirilmedi	

¹³ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun 2019/272 sayılı ve 14/05/2019 tarihli Başkanlık Oluru üzerine düzenlenen ziyaret

¹⁴ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 2019/13 No'lu Esenboğa Havalimanı Transit Alan Ziyareti Raporu, https://tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/06/1591084405.pdf

CPT Standartları gereğince, uzun süreli alıkonulan kişiler gerektiğinde temiz ve düzgün şartlarda doğal ihtiyaçlarını karşılayabilmeli ve uygun yıkanma imkânlarına sahip olmalıdır. Uzun süreli tutulma durumlarında, yolcuların banyo ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla temiz havlu vb. eşyaların hazır bulundurulması,	Terminal İşletmecisine	Bekleme salonunda bulunan yolcularla yapılan görüşmelerde odada bulunan banyonun düzenli temizlenmediği ve hijyen malzemelerine erişemedikleri belirtilmiştir. Ayrıca ziyaret esnasında banyoların temiz olmadığı ve banyoda gerekli hijyen malzemelerinin bulunmadığı gözlemlenmiştir.
	Yerine Getirilmedi	
CPT Standartları gereğince 24 saat ve daha uzun süreli polis nezarethanelerinde tutulanlara, günde en az bir saat gün ışığından faydalanma imkânı sağlanmalıdır. Yapılan incelemeler neticesinde bekleme salonu ve koridorların açık hava erişimini mümkün kılacak bir donanıma sahip olmadıkları (pencere, açık havalandırma vb.) tespit edilmiştir. Bu çerçevede binanın fiziki imkânları ölçüsünde yeniden düzenleme yapılarak, gerekirse Kabul Edilmez Yolcu Bürosunun temiz hava ve gün ışığı imkânına sahip bir başka alana taşınması tavsiye edilmiştir	Terminal İşletmecisine	Ülkeye kabul edilemeyen yolcular, bekleme salonunun transit alan içerisinde bulunması nedeniyle havalimanı içerisinde serbestçe dolaşma imkânına sahip değildirler. Yolcular için ayrılan odada yeniden düzenleme yapılmadığı görülmüş olup bekleme salonunun temiz hava ve gün ışığı imkânlarına sahip başka bir alana taşınmadığı mevcut yerinde hizmet vermeye devam ettiği tespit edilmiştir.
	Yerine Getirilmedi	

33. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından, 15/5/2019 tarihinde Esenboğa Havalimanı Transit Geçiş Merkezine gerçekleştirilen habersiz ziyarete ilişkin tespit ve gözlemlere yer veren 2019/13 No’lu raporda verilen tavsiyeler yerine getirilmemiştir.

B. Terminal İşletmecisine (TAV Esenboğa Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş. Genel Müdürlüğü) Yönelik Tavsiyeler

34. AIÖK’nin tavsiyesine göre “Polis nezaretinde 24 saat veya daha uzun kalan kişilere, mümkünse her gün açık havada egzersiz yapma imkânı verilmelidir.” bekleme salonunda pencere bulunmadığı, kabul edilemeyen yolcuların hava almak için sadece bekleme

salonundaki koridora çıkabildikleri ve bu koridorun da doğal ışık almadığı görülmüştür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında yabancıların özgürlüklerinden yoksun bırakılmasına karar verilmesi durumunda tutulma koşullarının insan onuruna saygı ile uyumlu olmasının sağlanması gerekliliğini vurgulanmıştır. Ayrıca AİHM tarafından transit geçiş alanlarının doğası gereği geçiş bölgesi olması, kısa süreli kullanılmak üzere tasarlanması, temiz hava veya fiziksel egzersiz için açık alan olmaması, dış dünya ile iletişiminin bulunmaması sebebi ile uzun süreli tutulmalara uygun olmadığı değerlendirilmiştir. Mahkeme Riad ve Idiab kararında başvuruların on günden fazla geçiş bölgesinde tutulmasının onları psikolojik baskı altına aldığını, insan onurunu zedelediğini değerlendirmiş, başvurulara günde sadece üç öğün yemek verilmesinin bu durumu değiştirmedikini belirtmiş, ayrıca tutulma koşullarının başvuruları kendi istekleri ile ülkeyi terk etmek mecburiyetinde bıraktığını tespit etmiştir. Bu halde başvuruların ön görülemez bir süre ile geçiş bölgesinde tutulmasını insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele teşkil ettiğine karar vermiştir. Söz konusu içtihatlar ve AİÖK standartları dikkate alınarak uzun süre kalan yolcuların bulunduğu koşullar değerlendirildiğinde Merkezin temiz hava ve gün ışığı imkânlarına sahip başka bir alana taşınmasının tekrar değerlendirilmesi¹⁵ ya da yolcuların açık ve temiz havaya erişebilecekleri bir alana çıkabilmelerinin sağlanması tekiden,

35. Bekleme salonunda yolcular için ayrılan odalarda bebek alt değiştirme ve bebek emzirme alanının ayrılması, çocuklar ve bebekler için oyuncak temini ile bekleme salonunda belirli bir bölümün oyun alanı olarak tahsis edilmesi,

36. Yolcuların tuvalet ve banyo için kullandığı alanların sık sık hijyen koşullarını sağlayacak şekilde temizlenmesi tekiden,

37. Bekleme bürosunda bulunan ve aynı zamanda yatak olarak kullanılan kanepelerin ve sandalyelerin periyodik olarak temizliklerinin yapılması ve hijyenik hale getirilmesi¹⁶ tekiden,

¹⁵ Terminal İşletmeciliği Uygulama Esasları Talimatı'nın 25'inci maddesine göre ; "Sınır dışı edilen yolcular ve kabul edilemez yolcularla ilgili işlemler Havalimanı Emniyet Şube Müdürlüğü tarafından yapılır. Yolcular havayolu şirketleri ya da anlaşmalı oldukları yer hizmet kuruluşları tarafından takip edilir. Terminal işletmecisi, bu tür yolcular için gerekli malzemeler (yatak, battaniye vb.) ile donatılmış ıslak hacmi olan **yeterli mekânı temin eder**. Söz konusu yolcuların belirlenen mekânlarda beklemeleri sırasında yeme-içme ihtiyaçları ilgili havayolu ve/veya terminal işletmecisi tarafından aralarındaki anlaşmaya bağlı olarak, haberleşme ihtiyacı ise terminal işletmecisi tarafından karşılanır. Terminalde bekleme süresi boyunca bu yolculara terminal güvenlik görevlileri refakat eder."

¹⁶ Terminal İşletmeciliği Uygulama Esasları Talimatı'nın 29'uncu maddesi uyarınca; "Terminal binalarının iç ve dış çevresinin temizliği terminal işletmecileri tarafından yapılır veya sözleşme ile alt yüklenicilere yaptırılır. Sözleşmede belirtilen alt yüklenici faaliyetlerinin tümü terminal işletmecisi tarafından denetlenir ve takip edilir".

38. Uzun süreli tutulan yolcuların kullandıkları battaniye, nevresim ve yastık gibi eşyaların periyodik olarak temizliklerinin yapılması tekiden,

39. Uzun süreli tutulma durumlarında, yolcuların banyo ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla temiz havlu vb. eşyaların hazır bulundurulması¹⁷ tekiden, tavsiye edilmektedir.

C. Merkez İdaresine Yönelik Tavsiyeler

40. Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanan kabul edilemeyen yolcu formunun farklı dillerde de hazırlanması¹⁸,

41. Transit Geçiş Merkezinde görev yapan personelin hizmet içi eğitim müfredatına hassas gruplara mensup bireylerle iletişim ve yaklaşım ile işkence ve kötü muamele yasağına yönelik eğitimler eklenmesi¹⁹, hususları tavsiye edilmektedir.

D. Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğüne Yönelik Tavsiyeler

42. TAV Esenboğa Yatırım Yapım ve İşletme A.Ş. Genel Müdürlüğüne yönelik verilen tavsiyelerin takibinin ve denetiminin yapılması, tavsiye edilmektedir.

¹⁷ “Uzun süreli alıkonulan kişiler gerektiğinde temiz ve düzgün şartlarda doğal ihtiyaçlarını karşılayabilmeli ve uygun yıkanma imkânlarına sahip olmalıdır.” Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi, AİÖK Standartları, Avrupa Konseyi, s. 8

¹⁸ “...göç nedeniyle gözaltında tutulanlara sistematik olarak, uygulanacak prosedürü anlatan ve haklarını açıklayan bir belge verilmelidir. Bu belge, söz konusu kişilerce en çok konuşulan dillerde hazırlanmalı ve gerekli olduğunda bir çevirmenin hizmetinden yararlanılmalıdır.” Bkz: Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi AİÖK Standartları, CPT/Inf(97)10, para. 30.

¹⁹ Avrupa Cezaevi Kuralları'nın 81'inci maddesinin dördüncü bendi: “Bütün personelin eğitimi, uluslararası ve bölgesel insan hakları belge ve standartlarının, özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ve Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele veya Cezanın Önlenmesi Sözleşmesinin öğretilmesini ve Avrupa Cezaevi Kurallarının uygulanmasını kapsamalıdır.” Ayrıca Bkz. Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi AİÖK Standartları, CPT/Inf (97)10, para. 29.